

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 47-48 (2011)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 47-48 (2011)

Ποιο περιβάλλον; Ποια ανάπτυξη; Ποια διαχείριση;

Νικόλαος Δ. Γιαννούλης

doi: [10.12681/prch.28443](https://doi.org/10.12681/prch.28443)

Copyright © 2021, Νικόλαος Δ. Γιαννούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιαννούλης Ν. Δ. (2021). Ποιο περιβάλλον; Ποια ανάπτυξη; Ποια διαχείριση;. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (47-48), 331-341. <https://doi.org/10.12681/prch.28443>

Νίκος Δ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ

*Ποιο περιβάλλον; Ποια ανάπτυξη; Ποια διαχείριση;**

Εισαγωγή

Στη διαδικασία της παγκόσμιας μεταβολής δεσπόζει ένα ποιοτικό στοιχείο, ήτοι η αξία της *ανάπτυξης*, που κυριάρχησε στα τελευταία 50 χρόνια. Στο «τεχνολογικό» μοντέλο στο οποίο στηρίχθηκε η ανάπτυξη στον 20^ο αιώνα, η οικονομία και το περιβάλλον αποτελούσαν δύο ανεξάρτητες παραμέτρους. Η προτεραιότητα δίνεται στην οικονομική ανάπτυξη, γεγονός που οδηγεί στη συστηματική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και αποθεμάτων με το μικρότερο δυνατό κόστος, χωρίς ενδιαφέρον για τις συνέπειες αυτής της πολιτικής.

Πολύ συχνά τα τελευταία χρόνια καλούμαστε να απαντήσουμε στο ερώτημα τι επιθυμούμε. Ανάπτυξη ή περιβάλλον; Φθάσαμε λοιπόν σε μια εποχή που η αντίληψη της φύσης ως αντικειμένου εκμετάλλευσης και η εντατική αναζήτηση κέρδους αποτελούν τα στοιχεία που επέτρεψαν τη ριζική αλλαγή της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση. Το κρίσιμο πρόβλημα της εποχής μας συνίσταται στη βιώσιμη συναρμογή ανθρωπογενών συστημάτων και οικοσυστημάτων. Είναι πλέον αναχρονιστικό να ομιλούμε χωριστά αφενός μεν για *ανάπτυξη* και αφετέρου για *προστασία του περιβάλλοντος*.

Ποιο περιβάλλον;

Ποιο περιβάλλον όμως; Στην πράξη ασχολούμαστε συνήθως με το φυσικό περιβάλλον. Ως περιβάλλον, όμως, ορίζεται *το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των*

* Το παρόν κείμενο αποτέλεσε ομιλία σε διημερίδα με θέμα «Καλαμάς, κοιτίδα αξιοβίωτης ανάπτυξης και πολιτισμού ή ένας ακόμη υδάτινος πόρος;» που έλαβε χώρα στις 24-25 Ιουνίου 2011 στην Ηγουμενίτσα.

κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.¹

Ο ορισμός αυτός φέρνει στο προσκήνιο τις ποικίλες πτυχές του περιβάλλοντος. Το περιβάλλον, λοιπόν, πρέπει να προσεγγίζεται ως *φύση*, δηλαδή, το σύνολο οργανισμών, τοπίων κλπ., ως *φυσικός πόρος*, ενεργειακός και μη που πρέπει ο άνθρωπος να διαχειριστεί κατάλληλα, ως *περιοχή* όπου ζούμε, π.χ. αστικό περιβάλλον, τεχνητά έργα κλπ., ως *πρόβλημα*, π.χ. η ρύπανση του περιβάλλοντος, ως *ιστορία* γεωγραφικών τόπων, δραστηριοτήτων, ως *πολιτισμικό πρόβλημα*, π.χ. διατήρηση εθνικών πολιτισμών και μνημείων, ως *κοινωνικό θέμα*, π.χ. οι ανισότητες στο επίπεδο διαβίωσης, κοινωνικά προβλήματα, ως *θέμα με εγχώριες όσο και διεθνείς διαστάσεις*, π.χ. το πρόβλημα της ερημοποίησης, οι κλιματικές αλλαγές (Διάγρ. 1).

Έχει σταθερές αλλά και μεταβλητές παραμέτρους. Γι' αυτό, άλλωστε, και κάθε θέμα/πρόβλημα που το αφορά πρέπει να αντιμετωπίζεται διεπιστημονικά και διαθεματικά.

Ποια ανάπτυξη;

Δεν απέχει χρονικά πολύ από σήμερα η εποχή που η «μελαγχολική» επιστήμη της Οικονομίας εξακολουθούσε να ορίζει το αντικείμενο της με τη στενή περιγραφή του παραγωγικού προβλήματος (τι, πόσο και πώς θα παραχθεί και διανεμηθεί). Αναμφισβήτητα έγιναν έργα και υποδομές αλλά προς ποια κατεύθυνση; Δυστυχώς εφαρμόσθηκε το μοντέλο της άγριας ανάπτυξης. Μια ανάπτυξη που υποτάχθηκε στην εντατικοποίηση όλων των δραστηριοτήτων με βασική αξία το κέρδος και την απαξίωση των πραγματικών αναγκών του ανθρώπου.

Σε αντιδιαστολή αυτής της βάρβαρης ανάπτυξης προβάλλει η *βιώσιμη ανάπτυξη* ή *αξιοβίωτη* που στηρίζεται σε εντελώς διαφορετικό αξιακό σύστημα. Με απλά λόγια, το ερώτημα είναι, πώς μπορεί ο άνθρωπος να συνεχίσει τον πολιτισμό του στη γη χωρίς να καταστρέφει τη φύση και τον εαυτό του.

Αξιοβίωτη ανάπτυξη (αιεφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη)

Το 1992, συγκλήθηκε διεθνής διάσκεψη με θέμα *Περιβάλλον και ανάπτυξη* στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. Οι κυβερνήσεις οι οποίες συμμετείχαν στη διάσκεψη του Ρίο, που είναι γνωστή και ως *Σύννοδος Κορυφής για τη Γη*, αναγνώρισαν τις στενές σχέσεις μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών θεμάτων και δεσμεύθηκαν για την προστασία των οικοσυστημάτων.

¹ Για την προστασία του περιβάλλοντος, Νόμος 1650/1986 (ΦΕΚ Α' 160/15-16.10.1986).

Ως αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) ορίζεται η ανάπτυξη που βασίζεται στην ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, ώστε να μη διακυβεύεται η δυνατότητα χρήσης τους και από τις μελλοντικές γενιές.

Βασικές αρχές της αξιοβίωτης ανάπτυξης

Μιλούμε, λοιπόν, για *βιώσιμη ανάπτυξη* ή *αξιοβίωτη* που αποδίδει πιο ουσιαστικά το περιεχόμενο των διακηρύξεων. Οι βασικές αρχές που τη χαρακτηρίζουν είναι:

Η αρχή της βιωσιμότητας. Επιβάλλει την εναρμόνιση όλων των δημοσίων πολιτικών και αποτρέπει κάθε μείωση ή υποβάθμιση του φυσικού κεφαλαίου.

Η αρχή του σεβασμού της φέρουσας ικανότητας, των ανθρωπογενών συστημάτων όσον και των οικοσυστημάτων.

Η αρχή της αποκατάστασης διαταραχθέντος οικοσυστήματος. Επιδιώκει την επανόρθωση, όπου είναι ακόμη αναστρέψιμη η κατάσταση.

Η αρχή προστασίας της βιοποικιλότητας. Επιβάλλει τη διατήρηση, την ευστάθεια (ισορροπία) των οικοσυστημάτων.

Η αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς. Επιδιώκει να διασφαλίσει τον ζωτικό πυρήνα του φυσικού κεφαλαίου.

Η αρχή της ήπιας ανάπτυξη των ευπαθών οικοσυστημάτων.

Η αρχή της χωρονομίας. Επιτάσσει τον συνολικό σχεδιασμό της ισορροπίας ανθρωπογενών συστημάτων και οικοσυστημάτων.

Η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ενδιαφέρεται για τη σταθερή και ποιοτική συνέχεια των ανθρωπογενών συστημάτων.

Η αρχή του φυσικού κάλλους. Εξυπηρετεί, επίσης, την ποιοτική ανάπτυξη, και την ικανοποίηση των αισθητικών αναγκών του ανθρώπου.

Η αρχή της προφύλαξης, σύμφωνα με την οποία, όταν μια δραστηριότητα δημιουργεί απειλές στο περιβάλλον ή στην ανθρώπινη υγεία, πρέπει να λαμβάνονται προφυλακτικά μέτρα, ακόμα και αν η σχέση αιτίας-αποτελέσματος δεν έχει πλήρως βεβαιωθεί επιστημονικά.

Η αρχή της προστασίας και ανάδειξης του τοπίου. Η ποικιλία του τοπίου, αναφέρεται εξίσου στη γεωμορφολογία, στο φυσικό περιβάλλον, στην οικολογική, αισθητική και πολιτιστική κληρονομιά του τοπίου (γεφύρια, λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική κλπ.).

Η αρχή της αξίας του ανάγλυφου. Η αξία του ανάγλυφου για το περιβάλλον αποτελεί παράγοντα για την ύπαρξη περιοχών με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και την ανάπτυξη βιοτόπων στις περικλειστές κοιλάδες.

Η αξία της βιωσιμότητας

Στη Διακήρυξη του Ρίο η θεμελιώδης αξία που εισάγεται είναι η αξία της βιωσιμότητας. Το πρώτο βήμα για την κατανόηση της έννοιας της βιωσιμότητας είναι η διαφοροποίηση της από την έννοια του περιβάλλοντος και της προστασίας του. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι οι δύο αυτές έννοιες δεν ταυτίζονται, αλλά η πρώτη (βιωσιμότητα) είναι πολύ ευρύτερα της δεύτερης. Τούτο σημαίνει ότι η έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας περιλαμβάνεται μεν στην έννοια της βιωσιμότητας, αλλά η τελευταία είναι κατά πολύ υψηλότερη ηθική ιδέα που διατρέχει όλα τα υποσυστήματα της κοινωνίας και ισодυναμεί με πολιτιστική αλλαγή.

Η Διακήρυξη του Ρίο αναγνωρίζει το ανθρώπινο συλλογικό δικαίωμα στο περιβάλλον και την ανάπτυξη· αναφέρει ότι το δικαίωμα στην ανάπτυξη έρχεται πάντα σε συνάρτηση με την περιβαλλοντική προστασία και δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται αυθαίρετα από μόνο του· αναγνωρίζει ότι προϋπόθεση της ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής προστασίας είναι η εξάλειψη της φτώχειας, και των κοινωνικών ανισοτήτων.

Απαραίτητες προϋποθέσεις γι' αυτό είναι η δημοκρατία, η αυτονομία ανθρώπων, κυβερνήσεων, εθνών, η ανεξαρτησία, η δικαιοσύνη μεταξύ των μελών ενός πληθυσμού, μεταξύ πληθυσμών, μεταξύ κρατών, και η υπευθυνότητα. Έτσι, τόσο η αρχή της φυσικής κληρονομιάς, όσο και η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι όροι της δυναμικής ευστάθειας (ισορροπίας) και αλληλεξάρτησης οικοσυστημάτων και ανθρωπογενών συστημάτων κατά την εξέλιξη τους στον χρόνο.

Το δόγμα της βιώσιμης ανάπτυξης εγκαινιάζει περίοδο μεγάλης πολιτιστικής αλλαγής. Μετά από 20 χρόνια, όμως, ακόμη προτάσσεται η τεχνολογική-οικονομική ανάπτυξη και αποτελεί ένα όραμα, το δικαίωμα του ανθρώπου, στο περιβάλλον και σε έναν δίκαιο κόσμο.

Αξιολόγηση της βιωσιμότητας

Σύμφωνα με τα προηγούμενα η αξία της βιωσιμότητας ευαγγελίζεται τη βιώσιμη πολιτεία ως έναν νέο, καλύτερο και πνευματικότερο κόσμο, στον οποίο θα αποκατασταθεί η αναγκαία ισορροπία πνευματικών και υλικών αξιών, την οποία έχει σοβαρά διαταράξει η άγρια οικονομική μεγέθυνση.

Η αξία της βιωσιμότητας δεν είναι άμεσα μετρήσιμη. Η προσέγγιση, λοιπόν, της αξιολόγησης της μπορεί να γίνει «μετρώντας» τις παραμέτρους που τη συνθέτουν, δηλαδή, το περιβάλλον και την ανάπτυξη καθώς και τη δυνατότητα συνύπαρξής τους.

Κυρίαρχο κριτήριο στην καθημερινότητα, για την ποιότητα της ζωής μας, έχει επικρατήσει να είναι η κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος. Τα κα-

τεξοχήν κριτήρια που κυριαρχούν είναι π.χ. η ρύπανση και η μόλυνση του νερού, αέρα και εδάφους, οι φυσικοχημικές παράμετροι και οι βιολογικοί δείκτες. Όμως, δεν αρκεί μόνο αυτό. Όπως προαναφέρθηκε υπάρχει και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Δεν είναι μόνο το περιβάλλον που, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, έπλαθε τον πολιτισμό αλλά εξαρχής η εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού έπλαθε επίσης το περιβάλλον.

Και η ανάπτυξη μιας περιοχής δεν μπορεί να παρατηρηθεί άμεσα. Ο σημερινός τρόπος ζωής υπερβαίνει τη «φέρουσα ικανότητα» του πλανήτη. Την τελευταία δεκαετία έχει εισαχθεί η έννοια του «αποτυπώματος» σαν «μέτρο» της βιωσιμότητας.

Το *οικολογικό αποτύπωμα* είναι το μέτρο της κατανάλωσης των ανανεώσιμων φυσικών πόρων από κάποιον ανθρώπινο πληθυσμό. Το οικολογικό αποτύπωμα ενός ανθρώπινου πληθυσμού είναι η συνολική έκταση παραγωγικής γης ή θάλασσας, η οποία απαιτείται για την παραγωγή φυτικής προέλευσης τροφής, κρέατος, θαλασσινών καθώς και υφαντικών ινών, που ο πληθυσμός αυτός καταναλώνει. Επίσης, η ίδια έκταση παρέχει τον αναγκαίο χώρο για την ανάπτυξη υποδομών.

Το *οικολογικό αποτύπωμα* είναι εκφρασμένο σε «παγκόσμια εκτάρια» ή «παγκόσμια στρέμματα», που είναι τυποποιημένες μονάδες που λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές στη βιολογική παραγωγικότητα των διαφόρων οικοσυστημάτων και επηρεάζονται από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Ο σύγχρονος άνθρωπος καταναλώνει 20% περισσότερους πόρους από αυτούς που είναι διαθέσιμοι. Εάν όλοι οι κάτοικοι της Γης υιοθετούσαν τον τρόπο ζωής των κατοίκων της Ευρώπης, θα απαιτούνταν 2,5 πλανήτες. Αντίστοιχα, εάν υιοθετούσαν τον αμερικανικό τρόπο ζωής, θα απαιτούνταν 5 πλανήτες. Τις πρώτες θέσεις στο κατά κεφαλήν οικολογικό αποτύπωμα, καταλαμβάνουν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (119 στρέμματα ανά κάτοικο) και οι Η.Π.Α. (96 στρέμματα ανά κάτοικο).

Πιο απλά το *οικολογικό αποτύπωμα* μας δείχνει πόση φύση απαιτεί ο τρόπος της ζωής μας. Στο επίπεδο του ανθρώπου η πολιτισμική εξέλιξη έχει μεγαλύτερη σημασία από τη φυσική, αφού μέσω αυτής ο άνθρωπος επιτυγχάνει την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον. Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποβλέπει να εξασφαλίσει τη σταθερότητα και ιστορική συνέχεια του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, και μέσω αυτής, την πολιτιστική ταυτότητα των ανθρώπων που, άλλως, θα κινδύνευε από τη συνεχή αλλαγή.

Σίγουρα μια «ανοιχτή κοινωνία» προσλαμβάνει συνεχώς και αφομοιώνει στοιχεία και επιτεύγματα πολιτισμού που δεν τα παρήγαγε ή ίδια αλλά ικανοποιούν αποτελεσματικά και δικές της ανάγκες. Η πολιτιστική παράδοση, όμως, δεν έχει μόνο θετικές εκδοχές. Καθώς οι αρνητικές εκδοχές του παρελθόντος δεν αποτελούν ζωντανές μορφές, το παρελθόν μας φαίνεται σαν αθώος πολιτιστικός πόρος σε σχέση με τις σύγχρονες συνθήκες ζωής. Το

κρίσιμο πρόβλημα είναι αν τα προσλαμβάνει κριτικά και τα αφομοιώνει δημιουργικά ή αν υποτάσσεται άκριτα σε αυτά που προσλαμβάνει. Στη δεύτερη περίπτωση μιλάμε για αλλοτρίωση του συγκεκριμένου λαού, για σύγχυση πραγματικών και πλασματικών αναγκών, για αδυναμία να δοθούν αποτελεσματικές λύσεις στα οπωσδήποτε ιδιόμορφα δικά του προβλήματα.

Η κοινωνία της αγοράς έχει υιοθετήσει το δυτικό σύστημα αξιών της υλικής ευμάρειας. Τύχη, πλούτος, δύναμη, επιδεικτική κατανάλωση, προπαγάνδα κλπ. είναι οι αξίες που στηρίζουν σήμερα τον ηγετικό ρόλο της αγοράς. Όλα τα παραπάνω είναι το αποτέλεσμα του αξιακού συστήματος που έχει επιβληθεί και φυσικά του αντίστοιχου καπιταλιστικού συστήματος.

Δείκτες βιωσιμότητας

Μετά τη Σύνοδο Κορυφής στο Ρίο το 1992, το Στατιστικό Γραφείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Eurostat: European Distribution of Statistical Software) εκπόνησε μελέτη το 1996 με τίτλο *Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης*.² Στη μελέτη αυτή αναπτύχθηκαν οικονομικοί, κοινωνικοί, περιβαλλοντικοί και θεσμικοί δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης για τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάποιοι από τους οποίους αναφέρονται παρακάτω:

Οικονομικοί Δείκτες: Κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), διασφάλιση στην πρόσβαση σε καλή τροφή, νερό κατοικία και καύσιμα σε λογικές τιμές, συνολικές εθνικές δαπάνες για την υγεία, την παιδεία και το ασφαλιστικό σύστημα, δαπάνες για την έρευνα και την τεχνολογία ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Κοινωνικοί Δείκτες: Απασχόληση/ανεργία, εξασφάλιση μετακίνησης από και προς τον χώρο εργασίας, προστασία της ανθρώπινης υγείας, εξασφάλιση πρόληψης και θεραπείας, λόγοι θνησιμότητας, εκπαίδευση για όλους, εξασφάλιση μετακίνησης μαθητών από και προς το σχολείο, δημιουργία ανθρωπινων οικισμών, ακατάλληλες κατοικίες, αριθμός αστέγων, κοινωνικά προβλήματα (π.χ. εγκλήματα ανά 1.000 κατοίκους, ναρκωτικά, φαινόμενα βίας, ανθρωπίνα δικαιώματα), πολιτιστική κληρονομιά.

Περιβαλλοντικοί Δείκτες: Εκπομπές αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, εκτίμηση και προστασία της βιοποικιλότητας, ελαχιστοποίηση των αποβλήτων και επαναχρησιμοποίησή τους, μεταβολές των εκτάσεων που καλύπτονται από δάση, κατανάλωση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> (προσπέλαση 15.1.2012).

Ποια διαχείριση;

Μιλώντας για *διαχείριση μιας περιοχής* εννοούμε την εφαρμογή συγκεκριμένου σχεδίου που καθορίζει τις δραστηριότητες που είναι δυνατό να υλοποιηθούν στην περιοχή, καθώς και τις δραστηριότητες που απαιτούνται για τη βελτίωσή της. Αντίστοιχα, όταν ομιλούμε για *διαχείριση πληθυσμών*, εννοούμε την εφαρμογή μέτρων που εξασφαλίζουν τη διατήρησή τους σε προκαθορισμένα επιθυμητά επίπεδα.

Τι καλούμαστε να διαχειριστούμε

Με βάση τα στοιχεία του *Human Development Report Office*,³ μια εικόνα, ενδεικτική της αποτελεσματικότητας της ανάπτυξης στον σύγχρονο κόσμο, αλλά και της φύσης και της ποιότητάς της, τεκμηριώνεται επαρκώς από το ότι:

α) το 2002, τα 25 εκατομμύρια των πλουσιότερων Αμερικανών είχαν τόσο εισόδημα όσο περίπου οι 2 δισεκατομμύρια φτωχότεροι άνθρωποι στον κόσμο,

β) στο τέλος του 20^{ου} αιώνα 1,2 δισεκατομμύριο άνθρωποι (δηλαδή ένας στους πέντε) προσπαθούσαν να επιβιώσουν με λιγότερο από 1\$ την ημέρα και περισσότεροι από τους διπλάσιους, δηλαδή 2,8 δισεκατομμύρια με λιγότερα από 2\$ την ημέρα,

γ) τη δεκαετία του 1990 το κατά κεφαλήν εισόδημα μειώθηκε σε 54 χώρες του κόσμου ενώ σε 21 χώρες αυξήθηκαν τα ποσοστά του πληθυσμού που ζούσε στα όρια της πείνας,

δ) τη δεκαετία του 1990, η παιδική θνησιμότητα (αριθμός παιδιών που πεθαίνει πριν την ηλικία των πέντε ετών) ανέβηκε σε επίπεδα πρωτόγνωρα σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες σε 14 χώρες του κόσμου και σε 34 χώρες το προσδοκώμενο όριο ζωής έχει μειωθεί,

ε) το ίδιο χρονικό διάστημα, σε 12 χώρες μειώθηκαν οι εγγραφές μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,

στ) η παιδική θνησιμότητα στις χώρες της Αφρικής το 1990 ήταν εικοσάπλάσια από την παιδική θνησιμότητα στις χώρες του OECD ενώ το 2001 ήταν 25 φορές περισσότερη.

Ο σύγχρονος κόσμος εισέρχεται στον 21^ο αιώνα έχοντας στην κατοχή του έναν υλικό πλούτο άνευ προηγουμένου στην ιστορία του, αλλά φορτωμένος παράλληλα με προβλήματα πρωτοφανούς έντασης, που απειλούν την ίδια την επιβίωσή του. Πρωταρχική ανάγκη του ανθρώπου σήμερα στις δυτικούς τύπου κοινωνίες είναι η ενστικτώδης επιδίωξη της χρησιμότητας, και της ατομικότητας.

³ Human Development Report Office 2003, <http://hdr.undp.org/en/> (προσπέλαση 15.1.2012).

Το ερώτημα είναι, πώς μπορεί ο άνθρωπος να συνεχίσει τον πολιτισμό του στη Γη χωρίς να καταστρέφει τη φύση και τον εαυτό του; Στο παρελθόν το πρόβλημα αυτό είχε παραμεληθεί και απλώς η παραγωγική δραστηριότητα του ανθρώπου είχε εκχωρηθεί στην αρμοδιότητα της οικονομικής επιστήμης. Με ποια μεθοδολογία όμως;

Με ποια μεθοδολογία; Με ποιες αρχές;

Ο άνθρωπος άντλησε ερεθίσματα μέσα από τον αγώνα επιβίωσης στο περιβάλλον και μέσα από την παρακολούθηση της φύσης του περιβάλλοντος και των άλλων οργανισμών. Ήταν μια σχέση φόβου, μια σχέση αδυναμίας απέναντι στη δύναμη του περιβάλλοντος, αλλά και μια απεικόνιση του περιβάλλοντος ως καταφυγίου, ως ενδιαιτήματος στον αγώνα της ζωής. Η σχέση αυτή απέκτησε μια ιδιαίτερη δυναμική που άρχισε να αντιστρέφει τον παθητικό ρόλο του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον, τον ρόλο της αδυναμίας καθώς ο άνθρωπος άρχισε να σκέφτεται και να εργάζεται επινοώντας εργαλεία και διαμορφώνοντας το περιβάλλον του και μάλιστα πλέον με απρόβλεπτες συνέπειες.

Μια φωτισμένη μερίδα ευαίσθητων ανθρώπων που κατήγγειλαν την καταστροφή της φύσης και μερίδα συστημικών επιστημόνων έθεσε το πρόβλημα των *ορίων της ανάπτυξης* για να εγερθεί το πελώριο κύμα της αντίδρασης διαφόρων κινημάτων. Στην ουσία οι συστημικοί αυτοί ερευνητές έλεγαν κάτι που σήμερα φαίνεται αυτονόητο, δηλαδή ότι πολύπλοκα προβλήματα απαιτούν πολύπλοκη μέθοδο, δηλαδή την *ολιστική διαχείριση* (Διάγρ. 2).

Η ανθρωπότητα καλείται να διαχειριστεί το *ολικό περιβάλλον*, φυσικό και *ανθρωπογενές*. Η διαχείριση των φυσικών πόρων στηρίζεται μέχρι σήμερα στη μονόπλευρη επιδίωξη της διαχείρισης της προσφοράς τους, θεωρώντας τη ζήτηση ως δεδομένη. Ο προσανατολισμός σε κάθε μία χωριστά από τις παραμέτρους του περιβάλλοντος οδήγησε σε αδιέξοδο με απρόβλεπτες συνέπειες. Φυσικό και ιστορικό, τεχνητό και κοινωνικό περιβάλλον πρέπει να αντιμετωπίζονται αλληλένδετα, ολοκληρωμένα, ολιστικά! Η *ολιστική προσέγγιση του περιβάλλοντος* αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για την προστασία του, αλλά και το προαπαιτούμενο για *αξιοβίωτη ανάπτυξη*.

Αλλά και η *αξία της βιωσιμότητας* αντίστοιχα πρέπει να αντιμετωπίζεται *ολοκληρωμένα, ολιστικά* οπότε το αποτέλεσμα της, η παραγόμενη ανάπτυξη θα είναι *αξιοβίωτη*. Η παγκοσμιοποιημένη αγορά είναι εχθρική π.χ. προς τους εθνικούς πολιτισμούς αφενός μεν, διότι η ίδια είναι ο αντίποδας της παιδείας, αφετέρου δε διότι, με την ποικιλία των, οι πολιτισμοί αποτελούν εμπόδιο στη διάδοση των χαμηλής στάθμης μαζικών ομοιογενών προϊόντων που προωθεί στους λαούς της γης προς όφελος της κυριαρχίας των μεγάλων κεφαλαιουχικών εταιρειών. Την πολιτιστική παράδοση οφείλουμε να τη δούμε στο ιστο-

ρικό της πλαίσιο και σε συνάρτηση με την προστιθέμενη αξία που δίνει στο παρόν, με τη δυναμική της συμβολής της στην πρόοδο και την ποιότητα της ζωής. Με αυτήν την έννοια η πολιτιστική παράδοση και το περιβάλλον αποτελούν παράγοντες προστιθέμενης αξίας στον σύγχρονο πολιτισμό και στην ποιότητα ζωής του σύγχρονου ανθρώπου και της κοινωνίας του.

Αντίστοιχα, το κέρδος και η μείωση κόστους χωρίς π.χ. ανθρώπινο επίπεδο διαβίωσης και παιδεία δεν οδηγούν σε αξιόβιωτη ανάπτυξη. Επίσης, η έρευνα και η δικαιοσύνη κατοχυρώνουν την πρόληψη της ρύπανσης.

Η ολιστική προσέγγιση και στην αξία της βιωσιμότητας κατοχυρώνει τις βασικές αρχές της, δηλαδή, την ενοποίηση θεμάτων περιβάλλοντος και οικονομίας στην κατεύθυνση της αειφορίας, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των φυσικών πόρων, την εκτίμηση των μελλοντικών επιπτώσεων και την προφύλαξη όλων των συστημάτων ως αναπόσπαστο τμήμα κάθε αναπτυξιακού σχεδίου, τη συλλογική υπευθυνότητα και συνεργασία, την ενημέρωση και την εκπαίδευση.

Ο κόσμος του μέλλοντος:

Από τον τεχνολογικό πολιτισμό στην αξιόβιωτη ανάπτυξη

Το κρίσιμο πρόβλημα της εποχής μας πρόκειται για τη βιώσιμη συναρμογή ανθρωπογενών συστημάτων και οικοσυστημάτων. Στο παρελθόν η παραδοσιακή περιβαλλοντική προστασία εξαντλούνταν στην κατάρτιση μιας νομικώς άρτιας σύμβασης για ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (π.χ. την προστασία μνημείων ή την προστασία των φαλαινών κλπ.). Είναι υποκριτική και ευχολογική και μόνο η υπεράσπιση της *βιώσιμης* ή *αειφόρου* ανάπτυξης (με χιλιάδες από το 1992 συνέδρια, συμπόσια και συναντήσεις εκπροσώπων κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων), από όσους, στο όνομα των βασικών αρχών (ανταγωνιστικότητα, επιχειρηματικότητα, πλήρης απελευθέρωση και κυριαρχία των αγορών), αρνούνται να σεβαστούν όσα η διεθνής κοινότητα στη συντριπτική πλειοψηφία των λαών του κόσμου θεωρεί ως ελάχιστες υποχρεώσεις των κρατών της Γης για να σταματήσει η καταστροφική πορεία (Πρωτόκολλο Κιότο για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ κλπ.).

Το δόγμα της αξιόβιωτης ανάπτυξης εγκαινιάζει περίοδο μεγάλης πολιτιστικής αλλαγής, με τις εξής προϋποθέσεις:

α) Με ανατροπή του αξιακού συστήματος και αντίστοιχα του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος μπορούμε να μιλούμε για αξιόβιωτη ανάπτυξη.

β) Το οικονομικό σύστημα δεν εκμεταλλεύεται αλλά διαχειρίζεται ορθολογικά τα οικοσυστήματα της γης.

γ) Οι εθνικοί πολιτισμοί παραμένουν οι στυλοβάτες του παγκοσμίου συστήματος.

δ) Ο άνθρωπος επανακτά τον χαμένο σεβασμό του προς τη ζωή και τη φύση, η ανάπτυξη δεν υπερβαίνει το μέτρο και δεν είναι ποσοτική αλλά ποιοτική, η ευημερία είναι δικαίωμα όλων στο παρόν και στο μέλλον.

ε) Η πολιτεία είναι ο βασικός εγγυητής της βιωσιμότητας.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, η μόνη λύση στο πρόβλημα αυτό φαίνεται να είναι η υιοθέτηση ενός καινούριου τρόπου ζωής, βασισμένου στις αρχές της αξιοβίωτης ανάπτυξης. Είναι ακριβώς η ιδέα αυτή της βιωσιμότητας που συνιστά και τη μετάβαση από το παλαιό στο νέο δίκαιο του περιβάλλοντος. *Γιατί το πρόβλημα είναι βαθύτατα πολιτικό. Έχει πολλές διαστάσεις, που έχουν να κάνουν με το πολιτικό σύστημα και το αξιακό σύστημα. Βιώσιμος είναι μόνον ο δίκαιος κόσμος και αυτός πρέπει να είναι ο κόσμος του μέλλοντος!*

❧

*Στα χτήματα βαδίσαμε όλη μέρα
Με τις γυναίκες τους ήλιους τα σκυλιά μας
Παίξαμε τραγουδήσαμε ήπιαμε νερό
Φρέσκο, που ξεπήδαγε από τους αιώνες ...*

Οδυσσέας Ελύτης
Ήλιος ο πρώτος

❧

Βιβλιογραφία

- ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ Ν.Δ., 2003, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή*, Ιωάννινα (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις)
ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ Ν.Δ., 2008, *Περιβάλλον και Ανθρώπινες Δραστηριότητες*, Ιωάννινα (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Το περιβάλλον και οι παράμετροί του (ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ 2003)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Η ολιστική προσέγγιση της βιωσιμότητας (ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ 2008)

